

Cantatedienst zondag in de Paaskerk

‘Es ist ein trotzig und verzagt Ding’ BWV 176

Aanstaande zondagavond geeft de Baarnse Bach Cantorij acte de présence in de Paaskerk aan de Oude Utrechtseweg 4a. Het is alweer de laatste cantatedienst voor de zomerstop. Geprogrammeerd staat BWV 176, een korte en compacte cantate die Bach als afsluiter schreef voor de tweede jaargang in Leipzig. Kort maar krachtig was kennelijk het devies. Geen da capo's of onnodige herhalingen, in een kwartiertje uit en thuis. Tevens is het de laatste uit een reeks van negen cantates die Bach componeerde op basis van teksten van Mariane von Ziegler. De cantate is bedoeld voor het feest der drievuldigheid, Trinitatis, dat in 1725 viel op zondag 27 mei.

Cantate BWV 176

Een korte blik in het eigen archief van de cantorij volstaat om vast te stellen, dat BWV 176 in de afgelopen 37 jaar niet eenmaal is uitgevoerd! Verlaat je dit met liefde en precisie aangelegd archief en begeef je je met speurdersoog op de digitale snelweg: ook dan wordt duidelijk dat deze cantate slechts zelden wordt uitgevoerd en nog minder vaak besproken. Hoe komt dat? Is de aanleiding, het triniteitsfeest op de eerste zondag na Pinksteren, misschien een boosdoener? Het thema van de heilige drie-eenheid heeft eeuwenlang voer voor verhitte theologische debatten opgeleverd. Immers, hoe valt drievuldigheid of triniteit binnen een monotheïstisch geloof met steekhoudende argumenten succesvol uit te leggen? De andere twee grote monotheïstische culturen, het jodendom en de islam, kennen dit theologisch struikelblok niet. Bovendien het boek der boeken kent het woord drie-eenheid in letterlijke zin niet eens.

Is de geringe populariteit van de cantate dan toe te schrijven aan de opmerkelijke titel? Een ding staat buiten kijf: aan de noten van Bach ligt het niet.

Es ist ein trotzig und verzagt Ding um aller Menschen Herze (Arglistig is het hart boven alles, ja verderfelijk is het..)

Zo luidt het volledige citaat waaraan de titel van BWV 176 is ontleend. Dit korte en dreigende fragment uit Jeremia 17:9 is de volledige tekst voor het openingsdeel van de cantate. En wat voor een openingsdeel. Een echte binnenkomer, so to speak. Niks geen instrumentale inleiding, maar meteen van Jetje. Vanaf de eerste tel speelt het orkest op volle sterkte en geeft met de bassen een krachtige aftrap voor wat wel is omschreven als een heftig veroordelende, onverzettelijke fuga. Twee woorden spelen een hoofdrol in de muzikale opbouw van die fuga, *trotzig* (koppig, weerbarstig) en *verzagt* (moedeloos, angstvallig). Uit het manuscript valt te herleiden, dat Bach met het gebruik van forte en piano speelde: een weerbarstig, stijfkoppig en dus luid klinkend *trotzig*, waarop de stemmen achter elkaar naar boven rennen, wordt gevolgd door een bedeesder geluid in *verzagt*. Met de muzikale tegenstelling wilde Bach ongetwijfeld het contrast onderstrepen tussen de overigens beide verderfelijke menselijke zwakheden, waarvan de profeet spreekt.

De gekozen tekst van het openingsdeel heeft geen relatie met de bij deze zondag behorende epistel- of evangelielezing. In het daaropvolgende recitatief voor alt ligt de verwijzing naar het evangelie van Johannes (3:1-21). Hier herkennen we de hand van Mariane von Ziegler, die de link legt met Nicodemus de farizeeër. In de nacht komt deze tot Jezus, om van hem te leren. In het recitatief voor bas (deel 4) horen we, hoe dat leren uitpakt: .. *“weil alle, die nur an dich glauben, nicht verloren gehen”*.

Maar voor het zover is, worden we uitgenodigd tot een vlotte dans: een montere gavotte voor sopraan en strijkorkest. Bij elkaar nog geen drie, maar wel heerlijke minuten, waarin de sopraan haar ademkunst bewijzen moet met een lang volgehouden *‘ruhn’*. Muzikale beeldspraak ten top.

En natuurlijk komt in de altaria (deel 5) de muzikale aap uit de mouw. De drie voorgeschreven hobo's omspelen stevig gearmd in 3/8 maat de godvruchtige woorden *“dass ich durch den Glauben den Himmel gewinne ... werd ich dort oben mit Danken und Loben Vater, Sohn und Heiligen Geist preisen, der dreieinig heisst”*. Drie hobo's die unisono spelen! Ach ja, waarom zou de grootmeester van de polyfonie zoiets doen?

Het afsluitend koraal, gebaseerd op een kerklied van Paul Gerhardt, is ongebruikelijk lang. En wat valt op? Het geheim zit in de sopraanpartij. Twee keer een hoge noot. In strofe zes, *hoch über alle Götter*, is die hoogste noot op het woord *alle* geschreven. En in de slotfrase laat Bach er al helemaal geen misverstand over bestaan: ... *“ein Wesen, drei Personen”*. En waar zit nu diezelfde hoge noot?

Juist, kom zondag naar de Paaskerk en ontdek het met eigen oren.

Paaskerk zondag 18 mei 2008

De Bach Cantorij Baarn voert cantate BWV 176 aanstaande zondag om 19.30 uur uit tijdens de interkerkelijke dienst in de Paaskerk. Voorganger is Ds. C. Kruijswijk Jansen.

Vocale solisten zijn Helen Thomson, sopraan, Ella Rombouts, alt en Job Hubatka, bas.

Organist is Henk van Zonneveld. Solisten, koor en orkest staan onder leiding van Bas Ramselaar.

Verzoeken dit vignet bij het artikel te plaatsen en –indien mogelijk– een foto van dirigent Bas Ramselaar en/of Job Hubatka (bas)

Of een afbeelding van de grote meester zelf, zoals circa 1748 geschilderd door Elias Gottlieb Haussmann
